

# QUÊ HƯƠNG

## VÀ DI TÍCH LƯU NIỆM

### Tổng Bí thư Hà Huy Tập

VÕ HỒNG HUY

Vị thần tổ họ Hà ở Kim Nặc là di duệ của hai nhà đại khoa quê làng Tĩnh Thạch, huyện Can Lộc: Hoàng giáp, Thượng thư Hà Công Trình (1434 - 1511) và Tiến sĩ, Bồi tụng Hà Tôn Mục (1653 - 1707). Ông tổ họ Hà - Kim Nặc là cháu nội của Hà Tôn Mục, gặp cơn tai biến, đã phải đưa cả nhà vào đây lánh nạn, định cư lập nghiệp, rồi phát triển thành dòng họ Hà - Kim Nặc này. Đến nay, họ Hà - Kim Nặc đã qua hàng chục thế hệ, khoảng 300 năm.

Vùng Kim Nặc xưa vốn đã có dải sông Rào Con chảy qua, mang tên Rào Nặc, cầu Nặc. Hẳn cũng từ đó, có tên là Kẻ Nặc. Từ Kẻ Nặc chuyển sang tên Hán Việt là Trung Nặc, sau đổi thành Kim Nặc. Thời trước, làng Kim Nặc thuộc tổng Thổ Ngọa. Sau Cách mạng Tháng Tám, 7 làng cũ trong tổng hợp thành một xã lớn, lấy tên một liệt sĩ cách mạng, là xã Nguyễn Đình Liễn. Năm 1954, xã lớn được chia thành hai xã Cẩm Hưng và Cẩm Thịnh. Xã Cẩm Hưng gồm 4 làng cũ:

Kim Nặc, Lương Điền, Khả Luật và Thổ Ngọa. Gia tộc họ Hà phần lớn ở làng Kim Nặc.

Núi Choác là ngọn núi tiêu biểu của vùng đất này. Sách *Đại Nam nhất thống chí* (ĐNNTC) cũng như sách *Nghệ An ký* (NAK) đều chép tên núi là Kinh Thốc. Đỉnh cao nhất của núi này là ngọn Chóp Cờ (NAK). Có lẽ người xưa đã sử dụng nó làm nơi để chỉ độ cao. Tuy vậy, nó vẫn không cao bằng đỉnh núi Chúa Trống, tức Chủ Trương (có độ cao 312 m), trong hệ Trà Sơn ở Mỹ Duệ. Choác là dãy núi thuộc hệ núi lẻ đồng bằng, nó cùng song hành một chặng theo hướng Đông Nam với dãy Đá Đen thuộc hệ Trà Sơn, làm thành những "lá chắn" bảo vệ cho nhau (bên kia núi Đá Đen vốn là những căn cứ của khá nhiều cuộc nổi dậy chống ngoại xâm, cường quyền). Hai dãy núi gần nhau đã tạo nên một địa thế vừa thâm u, vừa hiểm yếu, "tiến khả công, thoái khả thủ". Một phía chân núi thoai thoải trải dài, tạo thành từng

đôi "bán sơn địa" nối nhau (đôi Côn Chùa, Côn Bóp,...), có thể trồng cây, trồng màu. Những năm gần đây, số cư dân sinh sống trong các xóm đồng bằng phía bên kia trục đường quốc lộ 1 A lần lượt trở về lập lại nhà cửa, trường học trên vùng đồi này. Khu lưu niệm Tổng Bí thư Hà Huy Tập đã được xây tại đây.

Bắt nguồn từ núi Choác, dòng Rào Nụ quanh co nhiều khúc, đưa nước ra sông Trường. Một đoạn của sông Họ cũng nằm trên địa phận xã này. Những dòng chảy đó đã tạo điều kiện thuận lợi cho đất này, bằng đường thủy, giao lưu với đủ các hướng: Ra Trai, Trổ, vào Rác, Voi, lên La Khê, xuống Nhượng, Khẩu. Ruộng đất ở Kim Nặc gồm nhiều loại đất sét nặng: Phía gần sông là đất mặn chua, ven đồi là một ít đất dốc tụ không bạc màu. Sau khi có công trình thủy lợi Thượng Tuy, hồ Kẻ Gỗ, ruộng đất nơi đây mới thực sự hồi sinh.

Các di tích khảo cổ học ở Cẩm Xuyên cùng một số di chỉ khảo cổ quanh vùng (di chỉ Núi Nàn, núi Trò...) cho ta biết được, từ thời hậu kỳ đá mới, trên vùng đất này đã có con người cư trú. Phải đến thời nhà Lý, khi lập trại Định Phiên, thì tuy cư dân còn thưa thớt nhưng bước đầu đã hình thành sơ khai tổ chức hương, ấp. Đặc điểm nổi bật của vùng đất này là, quá trình xây dựng làng xã cũng là quá trình nhân dân tổ chức lực lượng đánh giặc, bảo vệ quê hương, đất nước:

Đó là cuộc khởi nghĩa do Nguyễn Biên cầm đầu, từ Kẻ Trù - Can Lộc chuyển đến Kẻ Cẩm - Cẩm Xuyên, lấy núi Choác là vùng có địa thế thuận lợi hiếm có lập căn cứ, vừa khai hoang tích trữ lương thực, vừa tập hợp trai tráng thành nghĩa binh; vừa cày ruộng vừa đánh giặc. Đây là một trong ba cuộc nổi dậy chống giặc Minh ở Hà Tĩnh diễn ra trước khi có sự liên lạc (giữa họ) với nghĩa quân Lam Sơn ở Thanh Hóa khoảng 3 - 4 năm.

Đó là vùng đất đã cung cấp cho triều Tây Sơn một vị tướng chuyên lo về hậu cần. Ông là Đậu Khắc Tuấn, quê ở làng Khả Luật, nay là xã Cẩm Hưng, từng giữ chức Đô ti trấn Nghệ An. Ông được vua Quang Trung ban chức Tham đốc quân vụ, Tuấn Sĩ Nghĩa hầu, chuyên lo công việc hậu cần cho nghĩa quân. Khi nhà Tây Sơn thất thế, ông bị bắt

rồi bị xử chém ở trấn lỵ Nghệ An vào dịp vua Gia Long lên ngôi (tháng 11 năm 2002, hậu duệ dòng họ bốc mộ cho ông, phát hiện dưới mộ có một cái ấn lớn bằng đồng, mặt rộng 7 x 12cm, sau lưng có khắc chức vụ của ông).

Dưới thời nhà Nguyễn, nhất là nước ta bị mất vào tay quân Pháp, trong các cuộc vận động nổi dậy cứu nước và cách mạng liên tiếp nổ ra, từ văn thân Cần Vương cho đến Duy Tân, Đông Du, Chống thuế, Phục Việt, rồi Cao trào Xô Viết Nghệ Tĩnh, đấu tranh đòi dân chủ, đến Cách mạng Tháng Tám... hầu như không phong trào nào không có sự tham gia của nhân dân các làng thuộc xã này, trong đó có những người từng giữ trọng trách trong các cấp lãnh đạo phong trào.

Trên lĩnh vực văn hóa, đây cũng là một vùng phát đạt khá sớm - nơi có nhiều người đỗ cử nhân, tú tài (Hán học) và, trước Cách mạng Tháng Tám đã có hàng chục người học hết bậc tiểu học, thành chung, một số học cao đẳng, có đốc học, giáo học, đốc tờ, y sĩ Đông Dương. Sau Cách mạng, truyền thống hiếu học đó vẫn được kế thừa và phát huy, với nhiều dòng họ thành đạt, nổi bật là họ Nguyễn Đình ở Lương Điền, họ Hà Huy ở Kim Nặc, họ Đậu (Đỗ) ở Khả Luật...

Hà Huy Tập sinh ra và lớn lên trong một dòng họ của một làng quê, một vùng văn hóa như thế. Từ khi nhập cư vào đây, dòng họ Hà - Kim Nặc vẫn tiếp nối truyền thống tốt đẹp của tổ tiên quê gốc, học hành khoa bảng tiếp bước khá đều. Ông nội của Hà Huy Tập là Hà Huy Phẩm, cử nhân thời Tự Đức, làm đốc học có danh vọng, hiện còn có ngôi nhà thờ riêng, gọi là nhà thờ cụ Đốc. Con trai cụ: 1 người là đốc tờ, quản đốc nhà thương Hà Tĩnh, tên là Hà Huy Sần; 1 người làm đốc học lục tỉnh Nam Kỳ là Hà Huy Liêm. Thân sinh của Hà Huy Tập là Hà Huy Tường, từng dự thi hương, rồi ở quê dạy học, làm thuốc và mất khi Hà Huy Tập mới lên 8 tuổi.

Học xong lớp 3 trường tổng, những năm theo học tiểu học ở thị xã Hà Tĩnh, Hà Huy Tập vừa phải làm "gia sư", vừa có gia đình ông đốc tờ Sần giúp đỡ. Cuối năm 1919, Hà Huy Tập tốt nghiệp tiểu học, dự thi học sinh giỏi để xét cấp học bổng vào bậc trung học ở trường Quốc học Huế. Sau 5 năm miệt mài

đền sách, năm 1923, Hà Huy Tập tốt nghiệp bậc thành chung với bằng hạng ưu. Tiếp tục học lên, anh sẽ được cấp học bổng mới. Ngặt vì, ngoài học bổng, còn phải nạp cho trường một lúc 250 đồng bạc Đông Dương để mua sắm quần áo đồng phục và các chi phí khác mà vay không ra, nhà không sẵn, không thể lo liệu được. Dù rất lấy làm tiếc, nhưng Hà Huy Tập vẫn đành phải thôi học, chuyển sang làm giáo viên cấp tiểu học. Năm đầu tiên, anh dạy học ở trường tiểu học thị xã Nha Trang. Vừa dạy học, vừa tham gia hoạt động xã hội như mở lớp dạy chữ cho công nhân, hướng dẫn đọc sách báo ở thư viện, anh bị viên công sứ tỉnh này cho là "vô kỷ luật", lệnh trục xuất khỏi Nha Trang. Về thành phố Vinh, anh xin vào dạy học ở trường Cao Xuân Dục, từ tháng 8 năm 1926. Trong bản tiểu sử tự ghi, Hà Huy Tập tự nhận cuộc đời cách mạng của anh bắt đầu từ năm 1925.

Hiện nay, tại xã Cẩm Hưng, huyện Cẩm Xuyên đang còn một ngôi nhà tranh đơn sơ, nhưng lại là một chứng tích lịch sử hết sức quan trọng, ở đó lưu giữ nhiều dấu ấn về cuộc đời và sự nghiệp của đồng chí Hà Huy Tập - Tổng Bí thư Đảng Cộng sản Việt Nam những năm 1936 - 1938. Ngày 24/4/1906, tại ngôi nhà này, Hà Huy Tập đã cất tiếng khóc chào đời. Những năm tháng thơ ấu, dưới mái nhà tranh nghèo, đồng chí đã được sống trong tình thương yêu của người mẹ hiền, tần tảo và người cha, một nhà Nho yêu nước. Khi đã trưởng thành và tham gia cách mạng, vào dịp nghỉ hè trong những năm 1925 - 1927, tại ngôi nhà của mình, Hà Huy Tập đã mở nhiều lớp dạy chữ quốc ngữ, truyền bá tư tưởng yêu nước. Năm 1938, Hà Huy Tập bị thực dân Pháp bắt tại Sài Gòn, vì không có

chứng cứ nên chúng đành phải tạm thả nhưng buộc đồng chí phải trở về quê quán. Ngôi nhà tranh này lại một lần nữa chứng kiến những năm tháng hoạt động của Hà Huy Tập như: Tuyên truyền, hướng dẫn bà con địa phương đấu tranh chống lại bọn cường hào, hào lý tham nhũng sưu thuế, chống các tệ nạn hủ bại trong hương thôn...

Đến năm 1942, mẹ của Hà Huy Tập mất, người em gái đi lấy chồng, ngôi nhà được giao lại cho bà con trong họ trông coi, gìn giữ. Giữa năm 1977, thực hiện chủ trương dời dân để cải tạo đồng ruộng, bà con trong họ đã chuyển ngôi nhà này lên một ngọn đồi thấp để sử dụng. Trong nhà có đặt ban thờ Hà Huy Tập, một số hiện vật của gia đình được lưu giữ như: Sập, giường, cối đựng thức ăn...

Với những giá trị lịch sử đặc biệt như vậy, năm 1991, Bộ Văn hóa - Thông tin đã ra quyết định công nhận ngôi nhà ở của gia đình Hà Huy Tập là di tích lịch sử - văn hóa cấp quốc gia. Nhân kỷ niệm 100 năm ngày sinh đồng chí Hà Huy Tập, được sự quan tâm của Đảng và Nhà nước, Khu lưu niệm Cố Tổng Bí thư Hà Huy Tập tại làng Kim Nặc, xã Cẩm Hưng, huyện Cẩm Xuyên đã được đầu tư tu bổ, tôn tạo khang trang với các hạng mục: Nhà lưu niệm, nhà bảo tàng, dựng tượng bán thân Hà Huy Tập...

Có thể nói rằng, đến nay, khu di tích lưu niệm Cố Tổng Bí thư Hà Huy Tập tại quê hương Kim Nặc - Cẩm Hưng đã trở thành một địa chỉ đỏ, là nơi giáo dục truyền thống cho các thế hệ trẻ, là niềm tự hào không chỉ của nhân dân huyện Cẩm Xuyên, tỉnh Hà Tĩnh, mà là của nhân dân cả nước./

V.H.H

